

Šiame numeryje:

Kova už savo kalbą — Airijos ir Lietuvos pavyzdžiai.
I negrįžimo uostą išplaukus: netekom rašytojo-redaktoriaus Aloyzo Barono.
Kairieji — o ne komunistai: rašo Bronys Raila Kazio Jakubėno pagrindinės poezijos proga.
Kazio Jakubėno eilėraščiai.
V. Maciūnas ir J. Balys tautosakiniais klausimais.
Stovyklinių metų šypsenos: Pr. Visvydas apie pastarąjį Albino Baranausko romaną.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Kova už savo kalbą - Airijos ir Lietuvos pavyzdžiai

"Prašome palikti iki šiol buvusią tvarką: darželiuose nemokyti lietuvių vaikų rusų kalbos, vietoje mokslo įstaigose lietuvių ir toliau mokyti lietuviškai, nenaudojant mokslo, grožinės ir vaikų literatūros leidimo lietuvių kalba". Tokiais žodžiais — kaip praneša LKB Kronika — j. Maskvos ir Vilniaus kompartijos centro komitetas pernai kreipėsi 1310 lietuvių.

Panašia gaida "Pergalės" žurnalo kovo numeryje nuskamba poeto Justino Marcinkevičiaus žodžiai: "Mūsų literatūra, visa, laika turėjo laikyti glėbyje, saugoti ir ginti brangiausią — savo kalbą... Aš renkuos lietuvių kalbą. Aš jau seniai ją pasirinkau. Nesuprantamas man išėjimas iš tautos likimo".

Tie pasisakymai, susisiekti per praradimą, kuri skiria savilaidą nuo oficialiosios spaudos, rodo gilų rūpestį, apėmusį visą sąmoningąją lietuvių tautos dalį po Taškento rezoliucijų sukelto naujos "nuliudinimo" bangos. Kaip jau ne sykį lietuvių tautos istorijoje, jaučiama, kad pavojus smagių nukreipimų į gimtosios kalbos šerdį.

Kas bus, jei "nutautintojai" ir lietuvių kalbos slopintojai pasieks savo tikslą, jei lietuvių kalba priges savo giminėje? Ir apie tai istorija duoda pavyzdžių — Lietuvos ir kitų tautų patirties. Airijoje per kelis šimtmečius anglų viešpatavimo airių kalba susigūžė, išbluko ir pasitraukė į provincijos užkampius; ji tapo baudžiauninkų kalba. Airijos "tautinio atgimimo" metu devyniolikame šimtmetyje ir vėliau, atgavus nepriklausomybę, airiai suklebėjo atgaivinti savo kalbą. Nežiūrint visų pastangų, Airijoje ir šiandien tebedomiuoja anglų kalba. Nors daugelis airių dar šiaip taip susigrąžina savo protėvių kalboje, tik 30,000 — arba vienas nuoim-

tis Airijos gyventojų — tebekalba airiškai visą laiką, kaip savo gimtąją kasdienę kalbą.

Gimtosios kalbos praradimo patirtis skausmingomis raidėmis išrašyta airių literatūroje. Angliškai rašantis airių poetas John Montague savo eilėse tirta fizinę ir dvasinę žaizdą, kurią airių tautai paliko jų kalbos išnykimas. Poemoje "Nupjauta galva" jis rašo:

*Visas gamtovaizdis —
tai rankraštis,
kurio nebemokam skaityti,
Pagrobta mūsų praeities
dalis;*

*Kaip aidas stengiuos ji
apčiuopti
Instinkto pirštų galais.
Kitoje poemoje, "Prisiūtas
liežuvis", Montague kalba:*

*Prisiūginti
antrą liežuvį, tai
toks aršus pažeminimas,
kaip dusyk gimti.*

Savo "Dienoraštyje be datų" Marcinkevičius mini, kaip Jean Paul Sartre jam netiesiogiai patarė rašyti viena didžiųjų — anglų, prancūzų arba rusų kalba. Taip galvoja daugelis Vakarų Europos intelektualų, kuriems ištikimybė mažos tautos kalbai tėra nesuprantamas užsidarymas siauram rately. Su šia dilema šiandien susiduria ir Airijos rašytojai. Airiškai rašantis Mairtin o Cadhain taip kalba apie savo pasirinkimą: "Airių kalba yra nauja, nors ir siaura. Išraiškos priemonė, ir man tai išaukštas. Ji mano, ko aš negaliu pasakyti apie jokią kitą išraiškos priemonę šioje žemėje". Aš, toksai senas, rašo jis, kaip senieji airių mitai: "Du tūkstantčiai Airijos metų sukasi mano ausyse, mano gerklėje mano burnoje, mano akyse, mano galvoje ir mano sapnuose". Jis cituoja kitos mažos tautos poetą, škotiešką rašiusį Hugh Mac

I NEGRĮŽIMO UOSTĄ IŠPLAUKUS

Netekome rašytojo - redaktoriaus Aloyzo Barono

Liūdnas atsisveikinimo su rašytoju vakaras laidotuvių koplyčioje, Ciceroj. Didžioji Chicago lietuvių kolonija lenkia galvas prieš žmogų, su kuriuo buvo tris dešimtmečius gyventa kartu. Kraupi žinia sklinda po visą iš-eiviją, pasiekia ir pavergtą Lietuvą. Mirė rašytojas, kuris buvo su visais ir buvo visų. Mirė kūrėjas, kuriam savo raštais ir asmeniškuoju savo gyvenimu karų ir tremtinių epochoje, parafrazuojant vienos jo knygos pavadinimą, ne kartą reikėjo eiti lieptais ir budugnėmis. Ir dar negali tikėti, kad štai jisai čia gulį jau nepabudinamas amžinai. Vis atrodė, kad tik prisiūdo ramiam ir trumpam poilsiui po vieno savo gyvenimo etapo, po naujos knygos parašymo, po kurio nors savo kūrybos reitalio ar po varginančios darbo dienos dienraščio redakcijoje. Bet ne... Po aštuonių savačių sunkios ligos rašytojas Aloyzas Baronas rugsėjo 7 d., tą vėjuotą ir lietingą sekmadienį, kada debesys per Chicago tikrai plaukė pažemiu, užgeso jau nežiebiamai. Tačiau jo paties išiebtai žviesa — jo parašytos knygos išievojios ir visos tautos pastarųjų dešimtmečių tūkano spindis ir spindės, jokių per lygumas liekančių vėjų neužpučiamos.

Netekome bene produktiniausio išievojios rašytojo. Vargu ar klystume, sakydami, kad knygu rašymas buvo jam kasdieninis nugarbotojo laisvalaikio darbas. Sunkus, kietas, bet ir greitas. O skubėta, lyg nujaučiant, kad rašymui duotų metų vartinę vis trumpėjančią trumpėjančią. Tad ir knygu eilė išsikiuioja tokia, jog turbūt niekas iš atminties negalėtų bent jų pavadinimų tuoj pakartoti. Todėl tebūna visos jos čia akliau prisimintos.

Zvaigždės ir vėjai, novelės, 1951 m.

Debesys plaukia pažemiu, novelių romanas, 1951 m.

Užgesęs sniegas, romanas, 1953 m.

Šviesa ir kelias (Prel. I. Albavičiaus monografija), 1954 m.

Antras krantas, novelės, 1954 metais.

Valerijono laisvė, (humoristiniai eilėraščiai dr. S. Aliūno slapyv., 1954 m.)

Sodas už horizonto, romanas, 1955 m.

Mėnesiena, romanas, 1957 m.

Mėlynai karveliai, apyskaitės vaikams, 1958 m.

Valandos ir amžiai, religiniai pasakojimai, 1958 m.

Vieni medžiai, romanas, 1960 m.

Trejos devynerios (humoristiniai eilėraščiai, dr. S. Aliūno slapyv.) 1961 m.

Lieptai ir budugnės, romanas, 1961 m.

Sv. Antano parap. apžvalga, 1961 m.

Saulės grįžimas, novelės, 1964 m.

Trečioji moteris, romanas, 1966 m.

Pavasario lietus, romanas, 1968 m.

Diena prie ežero, poemėlė vaikams, 1969 m.

Išdžiūvusi lanka, novelės, 1970 m.

Rašytojas Aloyzas Baronas, miręs Chicagoje š. m. rugsėjo mėn. 7 d. Nuotraukoje matome autorių autografuojant savo knygą "Abraomas ir šūnus" viename iš daugelio jo rečitalių bei literatūros vakarų.

Vėjas lekia lyguma, romanas iš partizanų veiklos, 1971 m., antroji laida 1973 m.

Abraomas ir šūnus, romanas, dvi laidos, 1973 m.

Silko tinklai, pasakojimai, 1974 m.

Alijošiaus lapai (humoristiniai eilėraščiai, dr. S. Aliūno slapyv.) 1975 m.

Laisvis ir uostai, romanas, 1979 m.

Anglų kalba vertimai: Three Stories, novelės (knygoje "Lithuanian Quartet") 1962 m., antra laida 1963 m.

Footbridges and Abysses, romanas, 1965 m.

Third Woman, romanas, 1974 metais.

Latvių kalba vertimai: Celi un pedas, novelės, 1971 m.

Pauzdu Mezglos, roma-

nas, 1974 m.

Mana sieva? Mans dēls?, romanas, 1975 m.

Taigi kone 30 knygų! Ir dabar pro šermeninių žvakių mirgėjimą ir pro trisdešimties viršelių spalvas bei pavadinimus akimis ir mintimis siekiuosi į praeities metų tolumą, norėdamas atspėti, iš kur tas mano vienmetis (buvo gimęs 1917 m.) sėmėsi tiek energijos? Tikriausiai iš to sveiko, amžiais nesumaitoto mūsų liaudies kamieno, užsigrūdusio kietuos "arbuos ir pasitikinčio savo jėgomis. Velionio tėvas buvo kaimo mūrininkas, vabalninkėnas, ir savo amatu ne ką sūniui galėjo padėti. Tačiau kaip kadaise Daukantas į Vilnių, taip Baronas į Kauną iškeliauja kone tuščiomis rankomis siekti mokslo ir šviesos. Atmintyje ryškiai išliko 1938 metų žiemos mudviejų susi-

tinėjimai romantiškai apsnigtoje Laisvės alėjoje, Kaune. Aloyzas tada dienomis dirbo paprastu darbininku metalo dirbtuvėse Šančiuose, o vakarais lankė suaugusiųjų gimnaziją. Buvau tada pirmųjų metų studentas, redagavau moksleivių žurnalą "Ateiti" ir šį tą rašinėju. Aloyzas taipgi kūrė noveles ir eilėraščius. Tad susitikdami tik ir tekalbėjome apie literatūrą. Ši bičiulystė su juo nenutrūko ir okupacijų metais Lietuvoje, ir pokario metais Vokietijoje, ir pagaliau čia Amerikoje. Juk beveik dvidešimt metų dirbome čia pat greta "Draugo" redakcijoje, kur buvo proga iš arčiau stebėti jo darbštumą ir kietą principingumą, bekompromisinį jo plunksnos neatlaidumą okupantui. Todėl ir visi okupanto kvailinginiai tarnai rašytojui taipgi buvo neatlaidūs: Aloyzas Baronas buvo vienas iš labiausiai ten puolamų išievojios rašytojų. Ir rašytojas ne kartą galėjo tuo tik didžiūoti. Bolševikinis pyktis buvo juo labiau beatodairinis, nesgi Baroniui kilmės ir turto atžvilgiu nebuvo galima prikišti nei dvarų, nei ministerijų, nei milijonų. Būdamas tikru liaudies žmogumi, jis kartu buvo kietas riešutas bolševikiniam kūrui. Buvo taipgi aštri ašaka, kurios okupantas nuryti negalėjo.

Šiaipgi, kas nepažinojo Aloyzo Barono! Visur jo buvo pilna. Su visais jis buvo tarškus šnekoje, nū nuo vieno jis nesišalino ir nebėgo. Laisvai su juo galėjai kalbėtis ir prie bažnyčios po sekmadieninės sumos ir parapijos salėje per kokį nors bendruomeninį minėjimą ar susirinkimą, galėjai jį nuolat rasti Jaunimo centro ir visos plačiosios Chicago įvairiose vakaronėse, koncertuose, simpoziumuose. Visur jis ne tik būdavo, bet viską ir aprašydavo "Draugo" puslapiuose. Ir tai darė jau pasiekęs aukštą ir pagarbiamą matomą rašytojo pakopą. Kelias kadencijas buvo net Lietuvių rašytojų draugijos pirminku. Bendravimas ne vien tik su kuria nors prasme rinktiniais, bet lygiai su visais žmonėmis ir kone savo darbu tarnavimas jų interesams Baroną ne tik kad nežeminio, o atvirkščiai — visi jautė meilę, o kartu ir pagarbą rašytojui.

Būdamas visur ir su visais, Baronas savo kūryba yra ir pasiliks tikru šios pokario metų išievojios gyvenimo veidrodžiu. Jo beletistikos knygu ir linksnų eiliuotų posmų temos juk visos yra paimitos iš gyvo ir konkretaus šių dienų mūsų pačių gyvenimo. Nėra ten kokios nors painios siurrealistikos bei vaivorykštinių romantikos, nėra nepasiekiamo idealo viršūnių, bet nėra ir dumblo, po kurį žmogus kapnotųsi be jokios vilties. Barono knygos esame mes patys ir mūsų pačių gyvenimas, prabėgęs ir vis dar tebeinas pavojingais lieptais ir budugnėmis. Dėl to Barono knygos daugeliui yra labai savos, dėl to Baronas yra vienas iš labiausiai skaitomų čionykščių mūsų rašytojų.

Ir kiek jisai dar būtų parašęs, kiek jis dar mūsų išievojios vėliavų ar kitokių bruožų būtų jamzines, jei ne per daug ankstyba mirtis. Ankstyba labai netikėta, nesgi Aloyzas Baronas vis su savo dvasiniu ir fiziniu stotu, atrodė, turėtų gyventi šimtą metų...

(Nukelta i 2 psl.)

Kairieji - o ne komunistai...

Plona K. Jakubėno eilių knygelė - bet koks storas kaltinimas!

Kazys Jakubėnas, EILERASČIAI 18 VILNIAUS KALEJIMO. Išeidė Morkūnas Poezijos dienoje Chicagoje 1980 metais gegužės mėn. 30-31 d. Ilustravo Ada Sutkuvienė. Rinkinis didesnio formato, 48 psl., kaina — 3 dol., gaunamas "Drauge".

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpis buvo užtenkamai laisvas ir dvasiškai gaivus visokių srovių bei ideologinių krypčių poetų grupėm formuotis ir reikštis. Romantikai, sentimentalistai, realistai kaimininkai, simbolistai, ekspresionistai, futuristai, keturvėjininkai, trečiafrontininkai...

Ir taip pat dešinieji, kairieji, nepartiniai, fašistai, tautininkai, katalikai krikdėmai, pūvininkai, granitininkai, šatriječiai, liaudininkai, socialistai, marksistai, "aušrininkai". Ir vis arba konservatoriai, arba modernistai, arba ir per vidurį. Ai, ai... Negalėčiau, gal dar nėra ir reikalo, viską ir visus ko tiksliausiai išminėti. Gal užteks pasidžiaugti, kad tokių visokių buvo, vėliai egzistavo, paliko epigonų ir laiko bėgties dar nenupustytų pėdsakų.

Zinoma, per daug būta "socializmo"

Šį kartą norėčiau priminti vieną, nelabai gausią, bet literatūriškai gyvą ir nepaneigtiną literatūrą (poetų, prozininkų) grupuotę, kuri mūsų visuomenės vertinimuose net ligi šiol lieka neapšviesta ir itin klaidingai apskaičiama tuo, kuo ji nebuvo ir nėra.

Tai mūsų liaudininkų, socialistų, revoliucionierių ("eserų"), nelengvai aptariamų kairiųjų poetų nedidelė grupė. Kai kurie iš jų buvo artimesni mūsų politinei valstiečių ir socialistų liaudininkų srovei, o kiti socialistam revoliucionieriam, apskritai kairiesiems individualistam, ano laikotarpio aušrininkam (ne nuo "Aušros", o nuo moksleivių "Aušrinės" žurnalo, kokios jis buvo krypties pokario metais, nepriklausomybės pradžioje).

Lietuvoje tokių poetų išaugo ir pasireiškė keletas. Leonas Skabeika, Antanas Rūkas, Juozas Krūminas labiau rėmė liaudininkais varpininkais, o Kazys Boruta, Vytautas Montvila, Kazys Jakubėnas, Ona Lukauskaitė aiškiai stovėjo aušrininkų - eserų sparne. Abu politikai nebuvo antagonistiški, gan glaudžiai giminiavosi. Iš tosios krypties vyresnės kartos poetų dar galėtume paminėti Adomą Lastą, Butkų Juozą (net Sruogą ir Binkį jaunystėje), galėtume pridėti dvigubai tiek silpnus, vos vieną kitą akimirka pasirodžiusių eiladiarių (o taip pat gimnazistinėse amžiuje arčiau stovėjusių A. Venclovą, P. Cvirka, J. Šimkų, tik šie pastarieji netrukus nuslydo lenininio marksizmo krautu tybėn). Tačiau išskyrus amžiaus pabaigoje daugiau nukairėjusį, bet nieko nebesukūrusį ir greit pasimirusį L. Skabeiką, kiti poezijoje ir gyvenime išliko liaudininkai - socialistai - individualistai, nors jų laivelius žiauriai draskė ir apdraskė sovietinis uraganas.

Kaip minėjau, mūsų viešojo nuomonės anksčiau Lietuvoje, o kartais dar ir dabar užsieniuose apgailėtina nesiorientuoja ir lengva ranka juos nureda, kaip bolševikus, rašytojus komunistus. O tai didelė netiesis ir neužpildyta moralinė skriauda, kai kuriems tiesiog įžeidimas ir dvigubas pasityčiojimas iš jų likimo.

Nesunku suprasti, kaip tokios nuomonės galėdavo atsirasti. Negi visi gebėjo ir norėjo gilintis į tuos gausius ir kartais painius "kairumų", "pažangumų", "revoliucionizmą", "socializmą", ir "marksizmą" skirtumus, įvairbes, atšėlusius ir šėselius? Juk ir šiandien visame pasaulyje socialistai kivrėjasi ir barasi gal daugiau, negu krikščioniškos ar musulmoniškos sektos.

BRONYS RAILA

Sutikim, kad daugeliui intelektualiai tingesnių buvo lengviau ir papračiau galvoti: jeigu socialistas, ir dar bedievis, tai kuo gi kitu jis bus, jeigu ne bolševikas?..

Ši primityvoka galvosena buvo plačiai įsiplietinusi ir neišgesusi ligi šiol. O rodos gyvenimas jau galėjo daugelį įtikinti, kad rūšiuojant žmones, vertinant ideologinius - politinius sąjūdžius ir jų veikimą, reikėtų daugiau gilintis, teisingiau susiorientuoti, nesivadovauti spėjiojimų absurdaus ir nedaryti tautos prieštai, kurie tokiais nėra ir negalėtų būti.

NKVD moko geriau atskirti

Minėti mūsų liaudininkų ir eserų ideologinės grupuotės poetai nė vienas nebuvo komunistai, net ir ne marksistai. Jie buvo daugiausia tik žodžiais revoliucingi kairieji poetai individualistai, pagal A. Dubčeką laikų sągalvotą posakį — "socialistai su žmogišku veidu", troškę socialinės santvarkos, kurioje galėtų ir individualistas laisvai alsuoti ir kur vyriausio likimo sprendėju nebūtų tik diktatoriaus policija. Bet tie eserai, aušrininkai, kurių vienas kitas ryžosi pabūti revoliucionieriais, o ir veiksmams (pvz. atmetant prieš min. pirmininką A. Voldemarą), jie berods nebuvo poetai, nors du gyvi išlikę vėliau mėjo ir tebėgsta kaip nors kita rašyti...

Anais pokariniais socialistų liaudininkų ir aušrininkų laikais, pavyzdžiui, mūsų kairiųjų moksleivių ir studentų ideologinė indoktrinacija lėmė ne komunistai ir ne kokie marksistai, o tik socialistai liaudininkai ir eserai. Kiek prisimenu, bene daugiausia ir įtakingiausiai Ladas - Vladas Serbenta ir buv. Dumaštas Mykolas Januškevičius. Pirmasis mūsų visuomenėje ryškiausiai nepasimušė, ramiai išsilaukė, bet dar po šio karo bolševikų kalintas; o antrasis, ilgai dirbęs redaktoriumi "Lietuvos Ziniose", komunistų nuolat puldinėtas ir po mirties tebeniekiamas už jo ryškų antikomunizmą. Man, anuo metu Panevėžio gimnazistui, yra tekę porą kartų dalyvauti aušrininkų suvažiavimuose Kaune, kur anuo metu ideologai vadovaujančiai reikėsi, nors veiklus ir iškalbingi buvo ir kiti jau neaušrininkai iš Starapolės, kaip Liudas Šmulskis, Jonas Norkevičius, Kazys Boruta, Mikas Navikaitis (po dešimtmečio grubiai subolševikėjusi)...

Bet kai Lietuvoje ir užsieny tuos rašytojus ne vieną apšaukė komunistais ar okupantų talkininkais, — patsai okupantas betgi žymiai geriau juos pažino ir puikiau išmoko atskirti, kas jam tiko ir kas ne. Jis traukė juos būtin, bet nesiliovė sekti, tikrinti, o tada persekoti ir tiesiog naikinti. Prisiminkim bent prabėkšmais jų skirtingus ir tragiškus likimus. Tada, nereikės daug aiškinti, kai atsakymą jau davė pats gyvenimas.

1940 metais sovietams užėmus Lietuvą, okupantas tuoj pradėjo pas mus organizuoti "revoliucinę situaciją" — atidengė politinį ir dvasinį terorą. Visiems, bet ypač žodžio varotojams, Lietuvos rašytojams ir poetams atėjo "moment of truth": apsispręsti, viešai pasisakyti, paklusti — ar tylėti ir priešintis.

Kairiesiems dabar buvo kebliau. Jie jautėsi buvę persekiojami, skriaudžiami — o dabar dingo Smetonos diktatūra, ir visa santvarka bus keičiama socializmo linkui. Gal ir nebologai. Tad jie norom nenorom, vieni drungnai, kiti net karštokiai jungėsi į sveikinimus "išlaisvintojui", žadėdami savo įnašus "naujo gražesnio rytojaus" kūrybai Stalino saulės atokaitoje.

Ne visai jie vieni. Sveikino ir Liu-

das Gira, ir dešinieji, ir krikščionys, ir katalikai, ir bedieviai — bet sveikino ir jie, mūsų liaudininkai, mūsų eserai.

Ir kaip nesveikins, kai numylėta liaudis štai atkopia valdžion?

O kas iš to išejo?

Jų tarpe svarbiausias ir gambiausias, aišku, Kazys Boruta, buvęs egzilas Smetonos laikais, sėdėjęs visokiuose kalėjimuose.

Po 1940 metų birželio sovietinės okupacijos drauge su Salomėja Nėrimu juodu buvo pakviesti parašyti himną Stalinui ir išlaisvinimui. Salomėja parašė, ir dar kaip! O Boruta, sako, rašė, rašė, prakaitavo, primargino keliolika eilučių ir nieko tinkamo neparašė, ir taip "prasilenkė su istorija" — ir su kompartijos malone.

Bet jis nenutolo nei nuo tautos laisvės, nei nuo jo savaip suprantamo socializmo idealų. Naciams užėmus Lietuvą, liko tėvynėje ir tyliai glūdėjo Vilniuje, kažką knebinėdamas tautosakos archyvuose. Tais laikais pasimatėm kartą Šiauliuose, kitąkart Vilniuje ir patriotiškai pasiguodėm labai netikros ateities viltim. Bėgti iš Lietuvos jis jau niekur nebenerėjo. "Per daug pribėgiojau po svetimus kraštus. Savo krašte ir kalėjimas, tartum malonėsis", sakė jis ir, nedaug apsiriko. Grįžė Lietuvon, bolševikai, kai jis neliaupsino tarybinės valdžios, juo nepasitiko, pagaliau suprovokavo ir keleriem metams uždarė už grotų. Bet jis nekapitulavo, paskutiniu eileraščiu prieš mirtį rūšiai pasmerkdamas "asmensybės kulto" despotus (žr. plačiau mano "Vaivos ryškė", p. 308 - 311).

Toliausiai kairėn iš tos grupės buvo pasukęs Vytautas Montvila. Jo arčiau pažintį neturėjęs progas, tik pastebėjau jį buvus niūrus charakterio. Jis vis atrodė piktas, kerštingas, nepatenkintas ir pirmiausiai Stalino saulės metais iš tikrųjų priarašė ne mažiau piktų eileraščių, o savo atšiauriu būdu galėjo ir įskaudinti ne vieną. Naciams atėjus, gestapas jį tuoj suėmė ir suėmė, greitai išsivadavo. Už tai komunistinė literatūrologija pakėlė jį į kankinio - herojaus rangą ir dargi išleido liudijimų rinkinį, kaip apie tauriausią maskolinį bolševiką.

Tačiau kažin kokia tikroji tiesa ir tos tragedijos paslaptis? Priešingai negu kiti jo kolegos komisarai, karui kilus Montvila Rusijon nebėgo. Stalinas, jo komunistas, išlaivinta santvarka, matyt, nebuvo jo tiek patraukusi, kaip dėstė propagandinis eileraščiuose. Gal kaip daugelis, stačiai kaip visi jo ideolo-

Po rudenio dangum

Nuotr. V. Maželio

ginės grupuotės draugai, jis jau buvo spėjęs nusivilti sovietine priepaude, tikėjosi kitokios Lietuvos, troško likti su savaisiais — tik nebesuėjo savo nusivylimą atskleisti. Šia versija aš daugiau tikėčiau, negu bolševikinio bronzavimo propaganda. Matėm, kaip jau ne vienais kairysis po mirties buvo apskelbtas "tarybinis rašytojas" (K. Borutą įskaitant), kai iš tikrųjų kentėjo nuo tos santvarkos, jos ne kentė ir buvo persekiojamas.

Kiti du kairiųjų liaudininkų grupės dalyviai, Antanas Rūkas ir Juozas Krūminas, pirmuoju bolševikais taip pat gal kiek nesuorientavo Smetonos diktatūros žlugimo ir "išlaisvinimo" problemose. Agitpropo teroristinio sriauto įgaidinti, šalia kitų, jie ne vieninteliai buvo iš Lietuvos pasilikusių rašytojų, kurie prikimusiais balsais, pareiškimais ir eileraščiais sveikino išaušusią laisvę, genialų draugą Staliną, "liaudies seimą" ir "savanorišką" įsijungimą į tarybinę tautų šeimą.

Bet ir jiedu (ir ne tik jiedu) 1944 metais nesvyruodami didelio vargo keliais traukėsi į Vakarų Europą, priartėję raudonojo maro. Išėvis A. Rūkas iki mirties aktyviai reikėsi tautinių liberalų nepriklausomybinių veikloje kaip poetas,

dramaturgas, režisierius ir aktorius, romanistas, biografas ir kurį laiką "Sejos" redaktorius... Nemažiau man gaila ir kito itin gausaus poeto, šaunaus baladininko, vertėjo ir poetinės prozos meistro (romanas "Šeštasis medis"), Juozo Krūminio, netrukus po karo dar jaunystėje džiūvos pakirsto, gal ir dėl per nepalankių egzilinio gyvenimo sąlygų Vakarų Vokietijoje.

Nė, nepamirsim ir Onos Lukauskaitės - Poškienės, anos dvasinės bendruomenės vienintelės moters rašytojos ir vienintelės dar gyvos likusios Lietuvoje, Šiauliuose. Pažinau ją arčiau, mačiau jos šeimos ir vaikų tragedijas, jos pavojingas silpnynes ir itin netvirtą sveikatą. Ir tiesiog stebiuos, iš kur ši trapi moteris rado tokios stiprybės atlaikyti berods 17 metų sibirinę tremtį!

Savo draugų grupėje jos literatūrinis talentas gal buvo silpniausias (ji sekė Borutą ir rusų Jeseniną), bet jos dvasia, idealizmas ir liaudininkės principingumas pasirodė esąs iš tikro plieno. Grįžusi Lietuvon ir jau senatvės sulaukusi, ji niekam nesilenkė ir drąsiai įsijungė į Lietuvos Helsinkinę grupę žmogaus teiseris ginti. Viešai, nesivaržydama ir nesilepdama, žinodama už tai gresiančių pavojus.

Ir pagaliau Kazys Jakubėnas...

Sermakine jau raudonojo...

Nuotr. V. Maželio

/ negrįžimo uostą išplaukus

(Atkelta iš 1 psl.)

Ir kai šia liūdina proga prisimeni visą tą karo ir pokario metais pradėjusią reikštis mūsų rašytojų kartą, tai noroms nenoroms imi priekaištauti likimui, kad jis lietuvių literatūrai buvo per daug žiaurus ir negaltingas. Juk dar karo ugnyje beprasmiškai buvo nukirptas poeto Vytauto Mačernio gyvybės siūlas. Partizaninėse laisvės kovose netrukus užgeso ir jo dviejų draugų (kritiku, dramaturgu ir beletristų) Marmerto Indriliūno ir Broniaus Krivicko jaunų širdžių liepsna. Per daug anksti tragiškose auto avarijose jau čia Amerikoje žuvo ir Antanas Skėma, ir Algimantas Mackus. Per greit amžinai nutilo ir nepamiršamas Kauno pasakoriaus Juliaus Kaupo balsas. O dabar štai netekome ir Aloyzo Barono.

Būkstaujame kartais, kai noroms nenoroms išnyra klausimas: ar bus kam čia išėjusius rašytojus pakeisti? Suserimstame dar labiau, kai okupantas tėvynėje jau yra nukalęs visai išėjusiai džiūstančios šakos sinonimą. Bet ar verta per daug dėl to sielotis? Ar sielojasi dabar viso pasaulio akių labai ryškiai matomi lenkai, kad jų devynioliktojo šimtmečio politinė išėjimo po Adomo Mickevičiaus, po Juliaus Slovackio ir Cypriano Norwido nepratę toliau tokių pat stiprių lenkų išėjimo literatūrinį tra-

dicijų. Užteko ir to, kad ano meto lenkų išėjimo dovanojo savų tautai jos literatūros aukso amžių! Pagaliau laiko tėkmėje jokia apraška nėra amžina savo kaimo. Zinoma, kiekvieno reiškinio amžių galime norėti ir stengtis kiek galima ilgiau pratęsti. Tačiau nereikia eiti iš galvos dėl jo natūralios pabaigos. O ką lig šiol ta šiandieninė mūsų literatūra išėjimo yra sukūrusi, jau nebegėda paimti į rankas ir svarstyti kiekvienam literatūros istorikui bei kritikui artimoje ar tolimoje ateityje. Išėjimo mūsų literatūros plunksna misiją savo tautai yra atlikusi ir dar vis atlieka.

Savo plunksną tai pačiai misijai yra paaukojęs ir Aloyzas Baronas. Jo vardas ir jo indėlis čia paliks neištrinami, nors žemiškoji kelionė rašytojui jau yra pasibaigusi, ir jis mirties laivą išplaukė ir išmetė inkarą tokiuos uostuos, iš kurių daugiau nebegrįš. Visi plunksnos draugai, visi knygai ištikima visuomenė reikšia dėl to giliai užuojautą. Seimai — žmonai Nijolei, sūnui Gintarui ir Sauriui. Tačiau visi bendrai ir guodžiamės, kad velioniu jau nėra nei žemiškoji kelionė siūbuojančių lieptų, nei svaiginančios gėlmės bedugnė. Jis savo dvasia ir savo darbais jau yra užkops ant to neišėjimo namo pagrindo, kuris vadinasi amžinybė.

Kazys Bradūnas

Liaudies poeto likimas

Biržietis Kazys Jakubėnas, beveik mano bendraamžis (gimęs 1908 metais), kurį laiką buvo arčiau pažįstamas. Jau minėjau, kad mudu dar gimnazistai būdami moksleivių ir studentų aušrininkų suvažiavimuose drauge esam dalyvavę literatūros vakareliuose ir ten skaitė savo pirmuosius bandymus. Bet kai vėliau, jau studentais virte, susitikdavom Kaune, mūsų draugystė nebegilėjo. Arčiau draugavau su jo broliu Alfonsu, taip pat poetu mėgėju, socialdemokratinės krypties studentu Žaidrininku.

Mūsų pažintį galbūt vėsinio aplinkybės, kad Kazys ir toliau liko aušrininkas, revoliucionierius, liaudies užtėrėjas ir jos išlaisvinimo gynejas, o man buvo artimesnė socialdemokratinė Žaidro draugija ir jos spaudos leidiniai. Svarbiausia gi, kad skyrėms literatūriškai: aš būtinai ginau modernizmą ir naujumą, o Kazys aiškiai buvo už poezijos formų tradicinę senovę, už paprastumą, už turinio primatą, už liaudies dainelių ritmą ir rimus, net už eileraščius vaikams. Mano akys jis buvo tarsi koks truputį pagerintas Jovaras, prieškarinis laikas žinomas gan primityvios liaudies poezijos rašytojas.

Aišku, tokie skonių ir polinkų skirtumai negalėjo artinti. Be to, mane labiau domino lietuviškas miestas, o ne kaimas. Mėgau nertis to vienintelio mūsų "didmiesčio" Kauno sūkurin, mėgau studentiškas pramogas, išdykavimus, šokių ir dainas — ir man atrodė, kad tai neturėtų per daug kenkti mano jaunuliškam kairumui ir net "socializmui". Gi su Jakubėnu, būdavo, čia nepasiginčys. Jis gulėd galvą griežtai už liaudį, už kaimo vargulių, už spartietišką ir kone vienuolikią gyvenimo stilių (kurį berods apspėdė dar ir lešų stoka), ir pats jis laikėsi itin kukliai, kažkaip, lyg susigūžęs, o ir ūgiu buvo gana mažas, tikras varguolis.

Bet pasikalbėdavom, tegu ir ne šilai. Į mūsų organizuojamą "Trečio Fronto" aktyvistų grupę jis nesipriešino įsijungti, nors davė suprasti, kad jį dominuoja tik mūsų kaimiškas bernas ir jo kairumas, bet ne kokių formalistinių modernizmų ieškojimai. Ir kai Kazys Boruta, nusivylęs marksistinėmis ir per dideliu kairėjimu, iš "Trečio Fronto" pasitraukė, bematant visiškai atitolo ir Kazys Jakubėnas, nieku ten ry-

kiau nebesusitiko.

Vėliau jau niekada nebesusitiko, nes ir aš jau buvau įgyvenęs ir nutolęs savo trumpalaikės avantiūros, o Jakubėnas kitur rašinėdavo graikais eilutes jaunimui ir vaikams, ar ritmuotą kalbą stipriau gynė skriaudžiamos sodžiaus vargulių, dainavo laisvės, laimės ir šviesios rytojaus ilgesį. Tik po poros dešimtmečių patyriau, koks jis visą laiką buvo tiesus, užsispyręs, atšakus ir drąsus, nevengęs ir kitokia prasme antismetoninio pogrindžio. Aišku, dėl to jis ne kartą nukentėjo, buvo areštuojamas ir kalinamas. Tik nei manau, kad tiesiogiai už eileraščius, nes jo eilės niekad nebuvo per daug gindančiai revoliucinės, o cenzūra apipjaustydavo, kas valdžiai nepatikdavo.

Pas mus dažniausiai sutindavo tik už konkrečią veiklą pogrindyje. O jos nestigo. Visi vyresnieji dar gerai galėjo prisiminti, kaip Smetonos autoritetinę santvarką ir josios klia ką nuolat mėgindavo pagraukti pakeisti ar tiesiog jėga versti neverti ne tik pora šimtų komunistų ir visi kairieji, protarpiais ne tik katalikiški centristai, bet ir dešinieji, jį, dargi patys dešiniausi tautininkai — nacionalistai.

Komunistų tada rausėsi tik menkas būrelis; pavojingesni buvo kiti — visokie liberalai ir katalikai demokratai, o patys pikčiausi — voldemarininkai. Tokiom aplinkybėm nelengva buvo žmogui valdyti, jai nekaltai apie svajonę vaidinti tautos vadą. Ką čia ir bekalbėti...

Mirė nenulenkęs galvos

Ties Kaziu Jakubėnu verta sustoti, ilgiau, nes jo ideologinių draugų grupuotės likimuose jo paties istorija yra labai tragiška ir tiesiog būdinga visai grupei. Čia matom užsispyręs, kairių jaunųjų, paskui ir subrendusių vaikina, liaudininką, socialistą, gal ir eserą — bet niekad ne marksininką, tuo labiau ne komunistą.

Nuo pat sovietinės okupacijos pradžios komunistai jį jaukina, traukia savaip, kaip išliko liaudies draugą ir "kentėjus nuo fašistinio režimo". Ir Kazys, kaip atrodė, pildžioje to per daug nesigynė, bet ryžtingai likosi savimi, rašė tik, kuo tikėjo, o kalbėjo dar atšiauriau, ir vis tik savąją, bet ne įbrukimą, tiesą.

Dangus dar patamsėjo antrąjį bolševikmečiu, kai Lietuvon atvyko Michailas Muravjovas Antpa-

(Nėkelta iš 2 psl.)

(Atkelta iš 2 psl.).

sis (Suslovas), ir brolių laisvės kovų sukūriose pasilėjo kraujas, įsistautę sovietinių NKVD divizijų teroras ir dar neregėti mūsų kultūrininkų prievartavimai. Tada iš naujo vėl atėjo apsisprendimo ir NKVD neakivaizdinio nusprendimo valanda ir Kaziu Jakubėnu. Nepasidavęs, nepalūžęs ir nepalaužtas poetas buvo suimtas, tardytas, uždarytas Vilniaus kalėjime (priešreimas Sibirui, nes dar tikėtasi, jį čia palenkti). Savo tiesia kalbą ir kietu užsispyrimu šis mažo ūgio, bet milžiniškos valios dar jaunas vyras, matyt, tiek prierzino ir įskaudino sovietinius tardytojus, kad buvo nutarta su juo pasielgti tikrai staliniskai pagal geriausius "tarybinius teisingumo" metodus. 1950 metų sausio 8 dieną žiemos speiguose jis buvo išvežtas į laukus, neogai išrengtas ir ten mirtinai sušalo. Labai "humaniška": nereikėjo jėgų žudyti...

Šiokia poeto nužudymo versija, atskleidusi ušienin įvairiais kanalais, jau anksčiau buvau girdėjęs, tik ar ji visiškai tikra, mes iš tolimos negalėtume iširti. Bet Lietuvoje yra likę poeto draugų ir bendraminčių, kurie galės pasakyti ir patvirtinti tiesą.

Užtat ir Vilniaus kalėjime K. Jakubėnas dar vis rašė. Ir štai po trijų dešimtmečių dvidešimt tų eilėraščių buvo išaugota, išgabenta užsienin ir Chicagoje dabar pasirodė atskira leidiniu. Kad tai galėjo būti atlikta, yra nemenkas mūsų pogrindžio rezistencijos nuopelnas, vertinantis lietuvių kultūros turto išsaugojimą, rūpinimąsi sugebėjimų sekmes įrodymas.

Eilėraščių stilius, kalbinės priemonės, forma, temos, dvasia, eliamimo technika rodo jų neabejotiną jakubėnišką autentiškumą. Meninės formos požiūriu jie konservatyvūs, "senoviski" sudėtyti šio šimtmečio pradžios eliamimo būdais, pasiekiant liudinės jausenos tonais ir įvaizdžiais. Bet kaip jie traukia ir protarpiais žavi savo paprastumu, nuoširdumu, žmoniškumu šiluma, išpažintiniu išjautimo skausmingumu, širdies gėla, poeto kalinio likiminio tragizmo!

Ir kas gal užvis svarbiausia: — mažas rinkinėlį nuskamba tokiu autentišku sovietinės okupacijos, komunistinio teroro, tautai užkarto sąjūgos kaltinimu ir pasmerkimu, kokių reta išliki ir viešai pasirodė: K. Jakubėnų dargi žymiai stambesnio talento rašytojų kūryboje.

"Laisvė žuvo. Laisvė mirė"...

Čia mano bus ne pats geriausias literatūrinis kritikos metodas nagrinėti poeto veikalus, kai atpasakojant tik jų turinį, nepaisydamos estetiškų elementų, darantių eilėraščių vertingumą lyrinio kūrinio. Šiapus jau dabar mes nebeapsitenkinam eilėmis, jėgu ten randam tik kokios nors geriausios minties publicistinę deklaraciją ar vien įvairių jausmų netvarkingai išdėstytą sumą. Mes (bent aš) šiandien dar norim iš eilėraščių originalių, protingai ekspresyvių idėjų, estetiškai ir formalistškai nusisekusių kalbinių konstrukcijų melodijos.

Jakubėno eilėraščiuose tų mandrybių nieškokim, nes jam pačiam jos mažai terūpėjo. Tad ir įdomumo akcentą šiuo atveju pirmiausiai dėkim ant minčių ir tiesiog faktų, kurie apsprendė ir tragiškai užskendė atkaklaus kairiojo lietuvių patirtoto ir antikomunisto likimą.

Ir čia regim nuostabią Vilniaus kalėjime sėdinčio poeto, socialisto, revoliucionieriaus, liaudies, vargšų ir "prispaustųjų draugo pergyvenimų" panoramą!

Jis ir dabar nepamiršta raginimo išsivai Lietuvai "prieš tamsybes nelenkti galvos" (p. 10), nors jo paties "stebuklinga jaunystelė" žūna kalėjime (p. 11). Bet viltis dar nepadingo:

Vėl ateis Pirmą Gegužio,
Vėl širdis drebės džiaugsmu.
Tik šivėrk, brangus draugai,
Vėl gimtinėj bus ramu (p. 41).

Bet tai jau retas vilties balselis. Niekas užgrūvta kairios tikrovės nepertkiami kalnai, nes —

Brangystės, melės — nēr jau nleko.

Rugsėjo dovanos...

Nuotr. V. Maželis

Jausmai gražiausieji purve.
Kokia giesmė giedot belieka,
Kadą lakstingala narve? (p. 27).

Šiam laisvamaniui dabar net ir mažytis paukštėlis už kalėjimo sienos meldžiasi į Viešpatį (tikrą Viešpatį, iš didžiosios raidės):

...Kad nutrenktų prispaudėjus
Už pralietą kraują (p. 18).

Jis trokšta,
Kad grįžtų į tėviškę savo
Tie, kas buvo iš jos ištremti

(p. 30).

Ir nors silpnai, bet vis dar tiki,
kad

Grius priepaudo sostas
paklaikęs,

Bet kalinius kas begažins (p. 34).

Jis regi, kaip "prispaudėjai plėšo
vargų šalį" (p. 24), jis mato, kaip

didvyrių partizanų kraują "lieja
niekšas ir bačlys" (p. 26), vadinasi,

enkavedistas, prisitaikėlis ir sribas.
Nors tebesikliauja, kad "ledą Ne-

munas išlaus", bet, tarsi naujaudamas
savo artimą mirtį pūgoje, kal-

ba apie šaltį snieguose ir apie "snie-

go pusnis" (p. 20). Ir girdi:

Ir ruduo laikai sunkieji
Slenka rūstūs, kruvini.

Kur klausais, ten skundai liejas,
Neteisybės, kur eini (p. 19).

Kadangi "Laisvė žuvo. Laisvė mirė"

(p. 17), tai kadaise svajojęs re-

šyti daineles, kurios broliam rodytų
kelį į naujus, skaisčius laikus, da-

bar —

Teregėjau išdavimą,
Mėla, skurdą temčiau (p. 15).

Visa "Eilėraščių iš Vilniaus ka-

lėjimo" tematika, komunistų naikina-

mo poeto socialisto dvasios tragi-

kumo ir dargi tų sodietiškių dainų

poezijos formą nusako pora bevar-

džio eilėraščių posmų, katrų pir-

majamame prisimenami "kruvinieji

fašistiniai laikai".

Per kalėjimo langelį
Kitados žiūrėjau

Ir į tolimą žvaigždėlę
Aš karštai tikėjau.

O paskutiniame posme — daber-

tis:

Ak, žvaigždėlė dengia rūkas,
Nematyt rytojaus.

Tik naktis tamsi, padūkus,
Pančiai tik ant kojų (p. 12).

Ir štai taip jautusi, tokio likimo

sulaukusi, netrukus NKVD nužudy-

tą poetą "Lietuviškosios tarybinės

enciklopedijos" ketvirtasis tomas, a-

pipiaustęs tikrąją rašytojo biografiją.

Jis, savo trumpame apraše vadina —

"tarybinio poeto" (!).

Risum teneatis. Dabar nieko ne-

besigėdima. Melas išauga į milžiną.

Ir gėda nebeteri ribų...

Gal bus man ateista, kad šiame

tirštai debesuotame danguje įžiūrė-

čiu dar ir vieną kitą priekaištų še-

šėlį. Ne tiek priekaištų, kiek norą

iš anksto pasidalinti kai kuriom

mintim su mūsų knygų leidėjais.

K. Jakubėno kalėjimo eilėraščių

leidėjas Mykolas Morkūnas tikrai

nandingai pasitarnavo mūsų lite-

rytojų grupei su K. Boruta, P. Cvirka, A. Venclova, K. Korsaku — yra grynas nesupratimas, įmanomas gal tik stebėtojai, kuris ir šiandien dar niekaip negali atskirti kairiojo lietuvių nuo sovietinio pašlemėko, arba socialisto nuo komunisto. Iš paminėtųjų aiškus nepriklausomybininkas Jakubėnas buvo ideologiškai artimas tik Borutai, bet jis nieko bendro nebeturėjo su stalinistais, Cvirka, Venclova ir Korsaku. Argi to užtenkamai dar neliudija jo eilėraščiai iš Vilniaus kalėjimo?

Pagaliau klaida ir vargu ar buvo skoninga teigti, kad Jakubėnas "gyvenime ir literatūrinėje veikloje šlietosi prie kairiojo lietuviškosios visuomenės sparno". Netiesa, nes Jakubėnas nesilietė ir jam nerelkėjo šlietis, kadangi nuo pat jaunystės ligi paskutinio savo gyvenimo akimirkos sniego pūgoje jis visada buvo ir liko kairiosios lietuvių visuomenės sparnu.

Gal būtų net tiksiau išdildžiai sakyti, kad mes turėjom — ir, žinoma, dar turėsime — lietuviškos visuomenės sparną ar bent sparnelį, kuris šlietosi ir šliesis prie K. Borutos ir K. Jakubėno žūtbūtinai ginto ir garbingai laikyto ideologinės kairės kelio...

Bet šie keli mano priekaištai teltieka mažyčiais šėšeliais, neužtemdys ir to audringo dangaus, kurį regėjo ir iki mirties gynė principingas lietuvis poetas Vilniaus kalėjime tarybiniais metais.

★

Red. pastabos. Jos teliečia vien recenzento kai kuriuos teigimus dėl „Eilėraščių iš Vilniaus kalėjimo“ įvado.

Stilistinė — estetine prasme rašytojai visada turi būti nevienodi — kitaip jie bus tik dėmesio neverti epigonai. Tačiau lietuviškojo kaimo temų prasme, priklausymu kairiajai mūsų visuomenės grupei ir net užimtos pozicijos bolševizmo atžvilgiu prasme K. Jakubėnas vis dėlto buvo būrinio tipo rašytojas. Skirtumas galėtų būti tik toks, kad Boruta mirė savo mirtimi, o Jakubėną nužudė bolševikai.

Kai buvo leidžiamas „Trečias frontas“ ir „Kultūra“, niekas dar negalėjo pranašauti, kur kada nors gyvenime atsiders kairieji šių žurnalių bendradarbiai, kurie iš jų bus pašalinti, kurie herojai. Tačiau anuo metu jie visi buvo tam tikros, juos apjungiančios idėjos susibaudėliai, draugai. Jų tarpe ir K. Jakubėnas, A. Venclova, K. Korsakas, J. Šimkus ir kt. O kai vėliau Jakubėnas prieš jo nužudymą sėdėjo kalėjime, suminėtieji trys jaunystės metų idėjiniai draugai už bolševikinėje santvarkoje jau buvo užėmę rimtas pozicijas. Štai A. Venclova jau buvo ir Kauno universiteto docentas, lietuvių kalbos ir literatūros katedros vedėjas, ir TSRS Rašytojų sąjungos sekretoriato narys, ir TSRS Taikos gynimo komiteto narys. Korsakas tuo pokario penkmečiu jau buvo ir Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos pirmininkas bei valdybos narys, ir literatūros žurnalo „Pergalės“ redaktorius, ir Vilniaus universiteto istorijos ir filologijos fakulteto dekanas, ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos narys. J. Šimkui taipgi aukštų kreslų netrūko, jis buvo ir „Tarybų Lietuvos“ redaktorius, ir „Tiesos“ redaktoriaus pavaduotojas, ir „Literatūra ir menas“ savaitraščio redaktorius, ir Rašytojų sąjungos valdybos pirmininkas. Tegu jie grynai kokia nors sniekinė prasme valdžia ir nebuvo, bet buvo, galima sakyti, tos valdžios pirštai tokiose pozicijose, kurios vis dėlto yra daug galingesnis komunistinėje santvarkoje vienokiais ar kitokiais atvejais.

Net jau ir labai genialų rašytoją vargu ar būtų tikslu jį vieną pavadinti tam tikrų mūsų visuomenės sparnu. Ir išskirtinai rašytojai paprastai priklauso vienokiui ar kitokiui idėjiniam visuomenės sparnui. Ir visų kitų atveju, atrodo, tikrai nieko nepagadinama, sakant, kad jie šlietosi prie tam tikro mūsų visuomenės susiklostymo. Visai ne kokia nuvertinamąja prasme, o tik priklausymu tam sparnui prasme.

Kazys Jakubėnas

Baltas beržas rudenėli
Numeta lapus.
Savo skaisčių jaunystelę
Lydziui i kapus.

Lydziui vienas, nusimines,
Kas gi bėpadės?
Sunkios grandys geležinės
Žvanga ir žvangės.

Kaip klajūnas žiburėlis
Raisto glūdumoje,
Aš girdžiu, kaip verkia vėjas
Vėlinių dienoje.

Ir nuplaukia, nubanguoja
Per laukus rauda.
Kas nuvyto, nežaliuoja
Niekad niekada.

Vėtra staugia ir vaitoja,
Ilgai ji dar šels.
Kaipgi žemė mylimoji
Visa tai pakels?

Aš dainuosiu, kad mylimas kraštas
Susilauktų skaistesnės dienos.
Laisvės vėjas arimais kad neštų
Žodį laisvės iš mano dainos.

Ir gimtoji kalba kad skambėtų
Čia per ilgus, laimingus metus.
Ir kad laisvė šalis pamylėtų
Ir kad vargas pražūtų kartus.

Dar menu, kaip kadaise žandam
Trypė tėviškes mūsų žemes.
Kaip Sibirui supantiotus varė
Ir kaip narsiai kovojome mes.

Dar prisimenu baudžiavų našta,
Kai arimuos aidėjo rauda —
Laisvės vėjas išjudino kraštą,
Trupa pančiai ir byra skriauda.

Stok prie mokslo, vargų iškanhinta
Prieš tamsybes nelenki galvos.
Ir tegul skaisčios dienos nušvinta
Virš arimų laisvos Lietuvos.

Švietė, švietė žiburėlis
Švietė ir pradingo.
Taip tai žūna jaunystelė
Mano stebuklinga.

Škaiščios gėlės taip nuvyta,
Nužaliuoja girios.
Kas beliks, kada jaunystė
Pasirodys mirus?

Pro kalėjimo langelį
Kitados žiūrėjau
Ir į tolimą žvaigždėlę
Aš karštai tikėjau.

Ir užkaito mano kraujas,
Degino krūtinę.
Ir tikėjau rytą naują,
Breksiančių aušrinę.

Ir tikėjau širdį tyrą
Žemės numylėtos,
Ir skambėjo mano lyra
Pantių palytėta.

Ak, žvaigždėlė dengia rūkas,
Nematyt rytojaus.
Tik naktis tamsi, padūkus,
Pančiai tik ant kojų.

Čiulba ulba paukštuzelis,
Skelbdamas aušrelę,
Jo giesmelės gaudumėlis
Griebia už širdelės.

— Jau berželiai sulapavo,
Ievos ims žydėti.
Ar nemoki, paukštuzeli,
Tu linksmiau čiulbėti?

— Kaip čiulbėti, kaip ulbėti
Man giesmė linksmoji,
Kad žaliųjų dirvonėlių
Nēr kas bevagoja?

Kaip čiulbėti, kaip ulbėti,
Nežinau rytelio.

Kad neimtų broliuželių
Iš kaimelio žalių?

Kaip čiulbėti, kaip ulbėti,
Kaip pralinksmint širdį,
Kad kraštelį numylėtą
Ašaros prigirdė?

Melsiu Viešpatį aukščiausią,
Kursiu giesmę naują,
Kad nutrenktų prispaudėjus
Už pralietą kraują.

Vėl laukus užklojo
Vakaras žiemos.
Laukiau, nesulaukiau
Savo mylimos.

Lyg žalia šakelė
Saltiesams pamesta,
Toliman kraštelin
Miela išvežta.

Auš pavasarėlis,
Vynios ims žaliuot,
Kas gi dainužėlę
Man padės dainuot?

Kas sodins daržely
Rūtas, lelijas,
Vakaras, rytelis
Kas palaistys jas?

Jau laukus užklojo
Vakaras žiemos.
Kaipgi aš nelauksiu
Grižtant mylimos?

Bet saulutė sniegą
Nuo laukų nuleis.
Mylima su rožėm
Aplankyt ateis.

Vėl čiulbės paukšteliai
Tėviškes laukuos,
Vėl laisvi upeliai
Dirvomis banguos.

Ar nuleksi tu, mielas paukšteli,
Po mielosios mažų langelių?
Ar paguosi ją savo giesmelėm,
Savo saldžiu, skardžiu balseliu?

Pasakyk, kad aš gyvas ir sveikas,
Baisios dienos praslinko toli,
Kad laukuos jau pavasario laikas,
Už, gaudžia berželiai žali.

Pasakyk, kad javiai sužaliavo,
O lankoj šienapiūtė arti.
O! kad grįžtų į tėviškę savo
Tie, kas buvo iš jos ištremti.

Pradalgiai greit ims pievoje virsti,
Vieversėlis padange plasnos,
Kad galėčiau dar kartą išgirsti
Graudžia gaidą mielosios dainos.

Žvilgsnis krypta į dulkinę kelią,
Aksy ašarų drėksta rasoje.
Negyva gal skaisčioji gėlė,
Ar žydės ji šaly svetimoj?

Ar nuleksi tu, mielas paukšteli,
Ar galėsi žinėle man duot:
Ar gyva dar brangioji gėlė,
Ar galėsiu aš ją išvaduot?

Kai sklaidysit šios knygelės
baltus lapelius,
Paskaitykite atminimui
Skirtus žodelius.

Amžinai aš jus minėsiu
Puslapėlius šiuos
Ir nelaimėje gailėsiu,
Laimėje džiaugsiuos.

Neilgai žaliuoja rožės,
Skriaudžiamos šalnų.
Bepaliks tik atminimas
Dingusių dienų.

Ir todėl, kad jūs sklaidysit
baltus lapelius,
Paskaitykite atminimui
Skirtus žodelius.

(Iš Mykolo Morkūno išleisto Kazio Jakubėno po-
grindinio rinkinio „Eilėraščiai iš Vilniaus kalė-
jimo“)

Stovyklinių metų šypsenos

PR. VISVYDAS

Albinas Baranauskas, VINCO MAZURKEVIČIAUS ROMANAS. Išeido Lietuviškos knygos klubas. 1980 m., Chicagoje. Viršelis ir aplankas pieštas Petro Aleksos. Spaudė "Draugo" spaustuvė, 4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629. Knyga 280 psl., kaina — 6 dol., gaunama "Drauge".

*

Jau antrą sykį perskaičiau „Vincą Mazurkevičiaus romaną“. Jau antrą sykį sėdžiu prie tuščio laktio ir nesumetu nė vieno pakenčiamo sakinio. Baisiai sunku pradėti recenziją rimtu tonu. Rimta analizė ne mano būdai.

Išjungiu radiją. Pranešėjas sako, kad visą valandą bus dainuojamos austrų kompozitoriaus Roberto Stolzlo melodijos. Šiomet sukančia šimtmėtis nuo jo gimimo. Klausausi. Tai jau girdėtos lengvo pobūdžio dainos. Dar neatsibodusios. Taisosi nuotaika. Pagyvena kraujo apytaką. O jeigu, sakytume, imsiu ir palyginsiu Stolzlo šlagerius su Mazurkevičiaus pasakojimu. Abu žanrai alsuoja tuo pačiu lengvumu. Smagu ir skaityti, ir klausyti. Atgyja prisiminimų nostalgija. Dominuoja meilės tema. Tonacija maloni. Šiltas humoras rišasi su švelnia ironija. Širdies pulsas artimas ritmo: „Ich liebe die Welt“.

Tokia yra Roberto Stolzlo muzika, tokia ir Vincas Mazurkevičius (iš tiesų Alb. Baranauskas) proza. Viskas vingiuoja taikingu viduriu. Patenkintos abi pusės: kairė ir dešinė.

Tai va, atsitiktinai begretindamas Stolzlo kompozicijas su lengvomis romano nuotakomis, jaučiuosi sugriovęs recenzijų rašymo siaubą — akademinę rimtį. Priėjau išvadą (ne „išvados“, kaip dažnai klaidingai linkniuojama romane), jog Alb. Baranauskas turi Dievo duotą dovaną lengvam pasakojimui. Pasakojas su šeimynišku atlaidžiu tonu, paspalvindamas pastelinio šamajumi. Be vargo pasodina skaitytoją (šiaip nekantiškai užsiėmusį dabartimi) prie namų židinio. Patraukia dėmesį. Tai svarbu kiekvienam prozininkui.

„Vincą Mazurkevičiaus romaną“ kompozicija yra tikrai grakšti. Autorius gabiai panaudoja senųjų pasakorių triukš — apgautą skaitytoją fabulos tikrovės kamu. Kaip? Ogi įveda į savo pasakojimą kitą pasakojimą, pastarąjį dar perpina veikėjų pasipasa-kojimais. Štokingi būdai laimais autentiškumą. Be to, su dažniais kreipiniais į skaitytoją autorius išlaiko draugišką temperatūrą, virsta bakstelio klausytojui į pašonę: tik neužsūsk!

Besiklausydami Alb. Baranauskas mazuzevičinio kalbėjimo snausti nesiruošime. Čia gi yra įdomių realiųjų iš mūsų šievinės praeities. Piešiamas pokario stovyklinis gyvenimas Bavarijos pilyje. Vadinamosios tremties patį pradžią. Veiksmo aplinka, dabarties akimis žiūrint, pasakiškai romantiška. Veikėjai dar nesužaloti materialistinės civilizacijos. Jų polėgiuose ir samprotavimuose dar dvelkia Lietuvos provincijos doro. Likimo sumesti į visuomenišką krivą, jie čia gyvastingai reiškia savo poreikius, troškimus, kilnius siekius. Kuria gimnaziją. Gyvybės išlaikymui bando šį bei tą sukombinuoti iš šalies — iš pribaugintų, šykščių bavarų ūkininkų.

Jaunieji herojai, suprantama, galvoja apie samtuokas. Užsimezga perdėm šamojingas meilės kurtkampis, primenąs Shakespearo komedijų painiavas. Siužetas Pranas Lizdas draugauja su mažamokslė Alina. Jaunas lituanistikos mokytojas Vytas Matulevičius — su išsilavinusia Virginija. Ūmai įvyksta susikryžiai-

mas. Lankstus, praktiškas siužetas pasivilioja Virginiją. Ant šio skaudaus įvykio ašies ir sukasi visi Matulevičiaus (Mazurkevičiaus) pergyvenimai.

Nežiūrint su jaunatviška meile susijusio turinio, erotika romane visiškai neegzistuoja. Ji paprasčiausiai yra užšaldyta rašytojiško orumo šaldytuve. Tai savotiška Alb. Baranauskas išdaiga. Jaunųjų santykiuose nėra nei emocinio virpesio, nei atodūsių, nei priešiškų, nei pavydo. Vyrauja sausas. Iš to tik šypsenos: juk viskas vyksta šamojaus pakopoje. Juoktis iš erotikos plonybių autoriui nesinori.

Alb. Baranauskas sugeba vaizdingai nubrėžti veikėjus. Gerai pažįsta Suvalkijos charakterių psichofizinę sąrangą. Pvz., įdomiai aprašinėdamas vysk. Mečislovo Reinio apsilankymą, taikliai komiškai sakiniu parodo ūkininko — fotografo Šteinio judrų pavida-lą ir Šteinienės valingumą. „Jeigu tad Šteinys buvo spyruoklė, palaikanti Daugirdynės tikėjimą, tai Šteinienė — raktelis, kuriuo ta spyruoklė būdavo tampariai užtraukta“.

Visoje personažų galerijoje matome keisčiausių žmonių. Šitaip pristatomas stovyklos gimnazijos inspektorius Karadzelis: „dar nesenas, bet jau visai nuplikęs, su didelėmis, atsišisusiomis ausimis, išvypsiomis lūpomis ir kvailoka veido išraiška, buvo gyvas pavyzdys plačiai žino-

Povilas Kaupas (1898-1978)

Vokiškas miestelis (1947, akvarelė)

mo, tik ne visuomet praktikos patvirtinamo dėsno, kad iš žmogaus išorės, esą, negalima suprasti apie jo vidų. Tuo tarpu Virginijos tėvas mokytojas Mieleška, didelių auklėjimo reformų audėjas, savo išvaizda priminė maršalą Geringą, o laikysena — Lenino. Žmonai pasirodžius kambaryje, šitie bruožai tuoj pat išnykdavo. Gaila, kad minėti personažai romane tebėra tik ekspoziciniai paveikslai: neturi didesnės plotmės pasireikšti, tai yra veikliau įsijungti į fabulos eigą.

Tikriausiai dėl skubėjimo Alb. Baranauskas stilių per daž-

nai braunasi bereikalingo šnekėjimo perteklius (tuščių žodžių sangrūdos, visokie paaiškinimai). Necituojant, galima nurodyti eufistiškai klampus sakinio pavyzdį 188 - 189 puslapiuose. Na, o dėl išvieskos leidybos tradicinio neapdairumo knygoje zyžia įvairios korektūros ir linksnių klaidos.

Man atrodo, kad šiai knygai būtų praveręs kruopštesnis šlifas. Nedaug tetrūko, ir Mazurkevičiaus pergyvenimai būtų įgavę išskirtinę grožinę galią. Būtų nublokšta įprasto vidurinio skranda. Jau ir dabar pastovi humoristinė tonacija džiugina skaitytoją. Gi-

liai įsimena raiškūs charakteriai. Imponuoja ir tai, kad autorius nesistengia atrodyti juokingas, atseit, vengia dirbtinių išdaigų ar posakių. Šiuo atžvilgiu jis teigia- mai išsiskiria iš kai kurių nūdienių mūsų rašytojų, bandančių flirtuoti su komedija bei satyra.

Jei austrų sukaktuvininkas Robertas Stolzlas turėjo igimtą nuovoką maloniai operetinė dainai, tai mūsų Alb. Baranauskas (gerai įsikaitęs į vokiečių romantikų prozą) su savo natūraliu malonių pasakojimu sužadina skaitytojuose sveikas operetines šypsenas. Mėgstame ir lengvąją muziką, ir įdomiai parašytą lengvąją prozą.

Nauji leidiniai

• AIDAI 1980 m. liepos — rugpjūčio mėn., Nr. 4. Kultūros žurnalas. Vyr. redaktorius dr. Leonardas Andriejus, O.F.M., 361 Highland Blvd. Brooklyn, N.Y. 11207. Kiti redaktoriai: kun. dr. Kęstutis Trimakas ir Vytas Volertas. Pagalba dailei — Viktoras Vizgirda. Žurnalą leidžia lietuviai pranciškonai. Administruoja Benvenutas Ramanauskas, O.F.M., 361 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Metinė prenumerata — 15 dol.

Įvardiname „Aidų“ leidėjų žodyje patiriame, kad, ilgamečiame žurnalo redaktoriui dr. Juozui Girniui dėl ligos pasitraukus iš redaktoriaus pareigų, nuo šio numerio „Aidų“ vyr. redaktorium bus kun. dr. Leonardas Andriejus, jau ir anksčiau buvęs nepa-mainomu redakcijos nariu. Apie dr. Juozą Girnių pasišventimą „Aidams“ leidėjai savo žodyje, be kita ko, sako: „Lengva suvokti, kiek tai atėmė jam brangaus laiko, kurį būtų galėjęs skirti moklinei kūrybai. Aidų redagavimas dr. Juozui Girniui buvo sunki au-ka, kurią jis tyliai bei kantriai atidavė tautai ir mums visiems. Be redagavimo, savo nuostabus darbštumo dėka, jis dar rašė ir mokslines knygas. Tokia nuolatinė įtampa, be abejo, silpnino jėgas ir iššaukė širdies priepuolį. Aidų leidėjai, pagarbai dėkodami dr. Juozui Girniui už kilnią auką Aidams, linki, pilnai sustiprėjus, atsieti moklinei kūrybai ir, kiek jėgos leis, talkinti mūsų žurnalui“.

Toliau šiame „Aidų“ numeryje apie Lietuvos Statutą jo išleido 450 metų sukakties proga rašo Aleksandras Plateris. Trijuose puslapiuose puikių naujų eilėraščių pluoštą pateikia Bernardas Brazdžionis. Religijos padėtį Sovietų Sąjungoje atskleidžia J. Draugelis. Moralinį teisų teorijas apžvelgia Kęstutis Girnius. Lietuvos vyskupų dvasinę genealogiją įdomiai suveda Paulius Rabikauskas. Spausdinama R. Spalio novelė „Bitnikai“.

Apžvalginėje žurnalo dalyje: pirmoji popiežiaus Jono Pauliaus II enciklika (Vald. Cukuras); popiežiaus Jono Pauliaus II idėjos apie ekumenizmą (Vyt. Bagdanavičius); rašoma apie Dievo valią bandžiusį vykdyti marksistą Erichą Frommą (K. Trimakas); rūpesčius ateitimi svarsto Vytas Volertas; duodama Pomezijos dienų Chicagoje septyne-

Dr. Juozas Girnius, redagavęs "Aidus" nuo 1965 metų pradžios iki šių metų vasaros.

Nuotr. V. Maželis

rių metų apžvalga (J. Prunskis); recenzuojamos knygos — Algirdo Landsbergio „Muzika įžengiant į neregėtus miestus“ (Violeta Kelertienė), R. Spalio „Širdis iš granito (Arv. R.) ir Antano Rinkūno vadovėlių serija „Ar kalbate lietuviškai?“ (A. Masionis).

Numeris iliustruotas Henriko Šalkausio tapybų nuotraukomis.

• MOSŲ SPARNAI, 1980 m. birželio mėn., Nr. 48. Lietuvių evangelikų reformatų žurnalas. Leidžia Liet. Evangelikų reformatų kolegija. Redaguoja Jokūbas Kregždė, 2439 W. 51st St., Chicago, IL 60632. Administruoja Jonas Palšis, 5718. Richmond St., Chicago, IL 60629. Prenumerata — auka.

Daug religinių skaitinių ir eilėraščių. Intriguojančios temos: Astrologija ir Sv. Raštas; Maskolai Tolminkiemyje; Kristijono Donelaičio idėjinis palikimas; diskusinis raštas „Fanatizmas ir tolerancija“ ir šiaip daug lietuvių evangelikų reformatų veiklą liečiančių informacijų. Žurnalas iliustruotas.

• J. Burkus, ARTI TIKSLO. Antroji laida. Išeido „Sūdura“ 1980 m. Spaudė M. Morkūno spaustuvė Chicagoje. Knyga įvairiais atžvilgiais liečia skaityklos temą. Leidinys 258 psl., kaina — 6 dol.

Kas man rūpėjo iškelti savo pastabose

A. Mažiulis savo rašinyje „Tarp Krėvės ir Balio tautosakos sampratos“ (Draugas, 1980, VII, 5, nr. 157) patiečia ir mano straipsniuką „Keltos pastabos prie J. Balio straipsnio“ (Draugas, 1980, IV, 19, nr. 92). Mažiulis straipsnis gana ilgas ir ne kartą nukrypsta į pašalius nuo antraštelės apibrėžtos temos, tad skaitytojui gali pasidaryti neabeišku, kas man buvo rūpėjo iškelti savo pastabose. Aš anaipol nesigilinau į Krėvės ir Balio „tautosakos sampratos“ skirtingumus, ryškiausiai iškilusius Balio straipsniuose 1936 m. „Vaire“. Norėjau nurodyti, kad Balys savo straipsnyje „I Prano Skardžiaus atsiminimus atsiliepiant“ (Draugas, 1979, XII, 15, nr. 290) labai vienašališkai ir, mano supratimu, netiksliai aiškino aplinkybes, kodėl jis 1935 m. nebuvo perrinktas Humanitarinių mokslų fakulteto asistentu, ir grubiai kaltino Krėvę, o taip pat nesąžiningai pasi-šaipė iš B. Svugos ir P. Skardžiaus. Laikau pareiga užsistoti savo buvusius profesorius, o vėliau vyresniuosius kolegas fakultete, kurie patys

nebegali atsakyti į anokius užspuo-limus.

Dar Mažiulis man prikiša, kad kritikuoju Balį, pasiremdamas S. Skrodeniu, ir išsamiai dėsto, kad negalima pasitikėti pokariniiais Lietuvos tautosakininkais ir kitais titumais. Betgi paprastai baubas nėra toks baisus, kaip juo gąsdinama. Štai pats Balys savo straipsnyje palygindavo gausiai cituoja S. Skrodenį, D. Kristo-raitį ir B. Kerbelę, drauge pasi-sakydamas: „visiškai sutinku su išvadamis, padarytomis tų trijų naujosios kartos tyrinėtojų“. Aš ir pairo-nizavau, kad Balys, mieliai patelkęs jam palankius Skrodenio žodžius, nepratęs citatos, kur Skrodenis apie jį kritiškai pasisakė. Tai ir viskas. Tiesa, dar pacytavau Skrodenio žo-džius, kad Balio straipsnio prieš Krė- vę „tonas buvo žilus ir iššaukian-tis“. Bet tai nieko naujo. Panašiai galvojo daug kas jau tada, kai Balys spausdino anuos straipsnius „Vaire“.

Vincas Macilinas

Philadelphia, 1980. VII, 16.

Nuomonės ir pastabos

Nauji tautosakiniai, mitai

A. Mažiulio ir V. Maciūno straipsnius paskaicius

Ilgame A. Mažiulio straipsnyje „Tarp Krėvės ir Balio tautosakos sampratos“ (žr. „Draugas“, 1980 m. liepos 5 d.) yra daug naudingų žinių ir faktų. Parodyta, kaip me-išėliai esame nuvertinami šiuo dienų Lietuvoje skelbiamuose archeologi- niuose, tautotyrimuose ir tautosaki- niuose darbuose. Būdinga, kad Soviet- tie rusai savo moksliniuose straips- niuose visai nesivaržo cituoti išėlių darbus. Pvz. V. V. Ivanovas savo straipsnyje apie baltų ir slavų griau- no dievo pavadinimą (žr. „Vopros: slavianskogo jazykoznanija“, t. 3 Maskvoje 1958) išnašose net 14 kartų daro nuorodas į mano darbus, pa- skelbtus Lietuvoje ir Amerikoje (por- tugalų mini ir P. Skardžiaus veikalą „Lietuvių kalbos žodžių daryba“). Tai rusai taip nesivaržo ar nesibijo, kaip mūsų šaliai.

Vienas dalykas A. Mažiulio straips- nyje tai mane nustebino. Štai kaip at- siranda „mitai“. Tiesa, kad aš buvau Krėvės laidotuvis Philadelphiaje, nusilenkiau prie jo karsto ir atsi- klaupiau minutėlei ant tam reikalui pastatytos klaupkos. Poterių nekalbė- jau, bet susikaukęs pagalvoju apie žmogiško likimo kelius. Tačiau vi- siškai netiesa, kaip rašo A. Mažiulis, kad Balys „vėliau pasilenkė ir pa- bučiavo Krėvės ranką“. Pagal tie- turvių liaudies tradicijas, ypač vai- kams liepia bučiuoti pašarvotų tėvų rankas ir net kojas, kad pasukmu- mirėlio nebijotų. O aš Krėvės nei gy- vo nesibijojau, kai jis buvo visai sa- vo galybėje. Gerai, kad dar nepasiku- binau numirti ir galu dementuoti, — kitaip kas nors šį ar panašius „mi- tus“ galėtų įrašyti į mano biografiją.

Kita „mita“ pakartojo V. Maciūnas (žr. „Drauge“, 1980 m. bal. 19 d.). Jis cituoja Krėvę, kad aš dėl savo habilitacijos darbo atmetimo pasiun- tęs Fakultetui raštą, kuriame įžeidęs komisijos narius ir dekaną, o vėliau žodžiu atsiprašęs. Pareiškiu, kad jo- kio rašto Fakultetui tuo reikalu ne- rašiau ir savaime aišku, kad nebuvo dėl ko atsiprašinėti. Prileiskime, kad Krėvės atmintis sušlubavo. Jis pats rašė: „Visi mane įkalbinėja: rašyk atsiminimus... Kaip rašysiu, jei ma-

no atmintis atsikas man padėti. Už- miršau daugelį įvykių, iškritę iš at- minties vardai ir datos“ (žr. „Met- menys“, nr. 38, p. 70). Prisimenu, kad jau 1935 m. Krėvė dažnai sumai- šydavo pavardes, mane pavadindamas Salu.

Dalykas buvo daug paprastesnis. Kai išėjo skandalukas dėl „Patarių ir priežodžių“ pirmame tome idė- ty „riebių dalykų“ ir knyga buvo su- alykta, tai įtarė Balį, kad jis tą rei- kalą sugadino, nes aš tą leidinį pa- kritikavau. Tad lauk jį bet kurio pretekstu. Mano nuomone, tas ne- vykusiai paruoštas rinkinys buvo pa- ti mažiausia Krėvės papildyta „tau- tosakinė nuodėmė“. Daug didesnis prasižengimas moksliniam rimtumui

buvo „Šarūniškų dainų“ ir sakmių (jo „poringėmis“ vadinamų), ir burtų arba „kerų“ paskelbimas tau- tosakos vardu: tai grynį prasimany- mai, neleistini pakeitimai ar „per- kūrimai“ pagal savo fantaziją. Nauji tautosakos tyrinėtojai poka- rio Lietuvoje, kaip Skrodenis, Kriš- topaitis ir Kerbelė, iš esmės kar- toja tą patį, ką aš pasakiau ir įro- džiau bent prieš 30 metų. Jei jie stengiasi ką daugiau pagrįsti ir įro- dėti pagal savo metodus, tas visai tvarkoj. Mat, „tarybinis mokslas“ turi būti pranašesnis. Joks rimtes- nis tautosakos veiklas šių dienų Lie- tuvoje neapsieina nepaminišes Balio darbų. Tačiau visados randa ka- nors jam ir prikišti, nes tai buržu- zinis tautosakininkas, todėl jis ne- gali būti be nuodėmės. Taip Skrode- nis, pripažindamas, kad „J. Balio iš- keltas tų kūrinių autentiškumo kla- simas buvo pagrįstas ir savalaikis“, toliau niviai samprotuoja: „Net ir tos publikacijos, kuriose ryškūs raš- ymo rankos pėdsakai, kur daug kas sustilzuota ar ne perkurta, yra ne- mažiau vertingos folkloristikai“ (J. B.), nes aiškinant jų liaudiškumą, tyrinėtojai yra priversti giliau skver- bti į lietuvių tautosaką, gyventi pa- nias teorines problemas“. Tai dar

nesubrendusio tautosakininko išmonė. Juk pagal tokią pažiūrą išeitų, kad gerai daro ir tie, kurie falsifikuoja garsių dailininkų paveikslus arba se- nas monetas, nes tuo pastarnaus meno istorijos ir numizmatikos ty- rinėjimams. Kai aš į vykstiančias anuomet diskusijas atsakiau V. Krė- vei, Baldauskui ir B. Svugai „Vai- re“ (1936 m. nr. 11), tai mane pa- gyry Z. Ivinskis, kad moku diskutuoti. Jis buvo istorikas, suprantąs istorinės tiesos vertę. Literatams tokios nu- vokos dažnai trūksta.

Ar literatūros istorikui V. Maciū- niui nieko neteko girdėti apie škotą James Macpherson (1736-1796)? Jis, kaip ir Krėvė, buvo talentingas poe- tas, kuris paskelbė pagarsėjusias poe- mas, tariamai iš Ossiano. Romanti- kos gadyne jis susilaukė didžiausio pasisekimo. Tačiau greit kilo įtarimas dėl tų „ossianiškų gies- mių“ autentiškumo. Atsirado toks Christian Stern, kuris 1885 m. galu- tinau įrodė, kad tos giesmės yra pa- ties Macphersono kūryba. Tad gien- čai truko ilgokai, bet šandie nie- kas tų giesmių nebelaiko gėlių liau- dies kūryba. Tas pats atsitiko ir su Krėvės „Šarūniada“.

Dr. Jonas Balys

Povilas Kaupas

Bavarijos Alpėse (akvarelė)